

Sanja Nekić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 069.5:688.72](497.521.2)

Primljeno: 23. 2. 2021.

Prihvaćeno: 5. 3. 2021.

Stručni članak

ZBIRKA IGRAČAKA HRVATSKOGA ŠKOLSKOG MUZEJA

Sažetak

Zbirka igračaka Hrvatskoga školskog muzeja kao samostalna muzejska zbirka osnovana je 2018. godine. Do njezina osnutka igračke su se čuvale u Zbirci školske opreme i predmeta i Zbirci nastavnih sredstava i pomagala. Igre i igračke kao neodvojivi dio dječjega svijeta postaju sve važniji predmet interdisciplinarnoga proučavanja povijesti djetinjstva i kulture života u pojedinim razdobljima.

Akcija Hrvatskoga školskog muzeja "Slatko sjećanje na djetinjstvo" provedena tijekom 2019. pobudila je interes javnosti i pokazala spremnost građana za darovanje sentimentalno važnih osobnih predmeta – igračaka iz razdoblja odrastanja i djetinjstva. Tom je prilikom prikupljeno oko 500 igračaka, među kojima najviše onih domaćih proizvođača kao što su Tvornica igračaka Biserka iz Zagreba, Jugoplastika iz Splita, Tila – 25. maj iz Labina, zatim Mehanotehnika Izola (Slovenija) te igračke proizvedene u ostalim zemljama u okruženju.

U Zbirci se nalaze lutke, plišane, drvene i gumene igračke, društvene igre, razna vozila (automobili, kamioni, vlakovi, avioni...) te druge različite igračke kojima su se igrala djeca od kraja 19. stoljeća do današnjih dana. Zasebnu grupu, s obzirom na vrstu zapisa, čine audiovizualne igre/zapisi i elektroničke igre, koje su od druge polovine 20. stoljeća postale neodvojivi dio svakodnevice djece, ali i odraslih. Pitanje je koliko možemo baštiniti od velikoga broja elektroničkih igara, ali svakako je potrebno pohraniti ogledne i najpopularnije primjerke.

Danas se u Zbirci čuva preko 800 igračaka i sve su muzeološki obrađene sa zapisima u informacijskom sustavu za obradu muzejske građe Modolor.

Ključne riječi: *Hrvatski školski muzej (Zagreb)
Zbirka igračaka, muzejske zbirke*

Najstarije igračke stigle su u Muzej još za prvi stalni postav 1901. i bile su smještene u Zbirku nastavnih sredstava i školske opreme – grupu XXXI. *Uzgojne igračke*

Lutka od kaučuka, sred. 20. st.
(HŠM 44801, 44806)
Dječja kolica, 1970. (HŠM 30731)

Dječji drveni namještaj, sred. 20. st.
(HŠM 44775, 44776, 44779)
Drveni dječji servis za čaj,
oko 1950. (HŠM 44954)
Lutkica, 2. pol. 20. st. (HŠM 44748)

Steinbaukasten. Radilo se o tri kompleta kamenčića za gradnju i slaganje koji su bili dar tvornice *T. A. Richter & Comp.* iz Beča (*Hrvatski školski muzej*, 1902, 88).

Poslije su se igračke nastavile prikupljati u Zbirku nastavnih sredstava i školske opreme, radova učenika i nastavnika, likovnih radova, a razdvajanjem te velike zbirke igračke su bile raspoređene u dvije zbirke: Zbirku nastavnih sredstava i pomagala i Zbirku školske opreme, te su činile manju skupinu predmeta sve do 2018., kada je osnovana zasebna Zbirka igračaka.

Odluka o osnivanju zasebne zbirke rezultat je prikupljanja i nužne zaštite te vrste kulturne baštine u skladu sa suvremenim pedagoškim paradigmama, kada igračke postaju sve važniji predmet proučavanja u svrhu shvaćanja njihove važnosti i utjecaja na razvoj, odgoj i obrazovanje djeteta.

Iduće godine započela je akcija *Slatko sjećanje na djetinjstvo*, u kojoj je Hrvatski školski muzej zamolio “vjerne i nove posjetitelje na darovanje različitih predmeta vezanih uz djetinjstvo i dječju svakodnevicu” (*Slatko sjećanje na djetinjstvo*). Građani su pokazali mnogo smisla i razumijevanja za obogaćivanje muzejskih zbirki te je prikupljen znatan broj muzejskih predmeta za gotovo sve

zbirke. Za Zbirku igračaka prikupljeno je oko 500 raznih igračaka, koje su dokumentirane, preventivno zaštićene, pojedine i restaurirane, obrađene u informacijskom sustavu za obradu muzejske građe M++ (danas Modulor) i brižno pospremljene kao zanimljiva građa za proučavanje povijesti djetinjstva i školovanja u Hrvatskoj.

U novoosnovanu Zbirku igračaka prikupljene su vrijedne igračke – muzejski predmeti, među kojima najviše one domaćih proizvođača kao što su *Tvornica igračaka Biserka* iz Zagreba, *Jugoplastika* iz Splita, *Tila – 25. maj* iz Labina, zatim *Mehanotehnika Izola* (Slovenija) te igračke proizvedene u ostalim zemljama u okruženju. Prema vrsti građe, u Zbirci se nalaze lutke, plišane, drvene i gumene igračke, društvene igre, razna vozila (automobili, kamioni, vlakovi, avioni...) te druge tradicionalne i različite igračke kojima su se igrala djeca od kraja 19. stoljeća do današnjih dana. Kao posebna kategorija sakupljane su (i još se sakupljaju) audiovizualne igre/zapisi i elektroničke igre, koje su od druge polovine 20. stoljeća postale neodvojivi dio svakodnevne djece, ali i odraslih.

Veliki dio prikupljenih igračaka bio je i izložen na izložbi *Stoljeće djeteta u Hrvatskoj – djetinjstvo i školovanje u 20. stoljeću*, koju je Muzej otvorio krajem 2019. godine. Nažalost, izložbu se moglo posjetiti samo do 23. ožujka 2020., kada je zgrada

Hrvatskoga učiteljskog doma, u kojoj se Muzej nalazi, tijekom velikoga potresa pretrpjela veća oštećenja te je zatvorena za javnost. Igračke, kao i sva ostala građa s izložbe, srećom su minimalno oštećene te su očišćene, pospremljene i preventivno zaštićene u očekivanju ponovnoga izlaganja.

Igračke za Zbirku uglavnom se prikupljaju donacijama privatnih osoba, a manjim dijelom otkupom. Tijekom akcije sakupljanja igračke se nastojalo dokumentirati sa što više podataka osim onih standardnih i obveznih kao što su vlasništvo, mjesto nastanka, vrijeme i sl. Osobe koje su darovale igračke zamoljene su da se prisjete njezine uporabe, načina kako su se igrale, imena igračke ili neke zanimljive anegdote vezane uz darovanu igračku. Tako su te darovane igračke, osim osnovne funkcije da postanu muzejski predmeti za proučavanje i izlaganje, dobile i jedinstvene dječije priča o odrastanju i djetinjstvu.

Indijanka Maja. Zagreb,
1958. (HŠM 44729)

Danas se u Zbirci igračaka čuva preko 800 raznolikih igračaka od kraja 19. stoljeća do današnjih dana.

Sve igračke evidentirane su dokumentacijskom fotografijom i ostalim raspoloživim podacima, koji su uneseni u informacijski sustav za obradu muzejske građe Modulor te preventivno zaštićene.

Zbirka igračaka podijeljena je u 12 podzbirki: 1. *Plišane i mekane igračke*, 2. *Lutke*, 3. *Kostimi i odjevni predmeti*, 4. *Namještaj i pribor za igru*, 5. *Konstruktivne i didaktične igračke*, 6. *Društvene igračke*, 7. *Mehaničke, optičke i papirnate igračke*, 8. *Vozila*, 9. *Figure*, 10. *Glazbala*, 11. *Audiovizualni zapisi i elektroničke igre* i 12. *Razno*.

Podzbirke su ustrojene prije svega prema vrsti građe, a unutar svake podzbirke postoji još jedna ili više grupa predmeta posebnijih osobina da bi se postigla što jasnija struktura i omogućila što relevantnija pretraživost baze za sve potencijalne korisnike. Iako se pojedine igračke mogu svrstati u dvije ili više podzbirki, pri njihovu razmještanju u prvom redu vodi se računa o glavnoj namjeni odnosno primjeni, a potom o drugim kriterijima. Primjerice, plišana ili krpena lutka prema zadanoj podjeli može se smjestiti u dvije podzbirke, *Lutke* ili *Plišane i mekane igračke*, no s obzirom na to da je glavna namjena predmeta lutka za igranje, smještena je u podzbirku *Lutke* i dalje u grupu krpeno lutke. Lutka na papiru smještena je pak u podzbirku *Mehaničke, optičke i papirnate igračke* polazeći od činjenice da je to prvenstveno papirnat predmet koji prikazuje lutku. Bez obzira na to što su te lutke smještene u različite podzbirke, pri pretraživanju baze podataka za pojam *lutka* korisnik će kao rezultat dobiti oba zapisa, a tek dodavanjem dodatnih kriterija pretraživanja (primjerice vrsta materijala ili vremenska odrednica) rezultat pretrage bit će konkretniji zapis.

Sve su podzbirke heterogene s obzirom na materijale izrade i dimenzije te se mogu proučavati i/ili izlagati i kao zasebne cjeline.

Podzbirka *Plišane i mekane igračke* čuva razne medvjediće, ali i druge životinje ili slične oblike napravljene od pliša, vune ili nekog tekstila. Najstariji medvjedići iz prve su polovine 20. stoljeća, a osim dva unikatna medvjedića iz poznate ručne radionice Ružice Vavra iz 1950-ih u podzirci se nalazi još tridesetak medvjedića raznih veličina iz 20. i 21. stoljeća. Najveći medo visok je 100 cm, a njegov najmanji prijatelj samo 5,5 cm. Zanimljiva je činjenica da većina medvjedića ima i osobno ime, a neki naslijeđeni u više generacija i dva ili više imena. Primjerice, gospođa koja je darovala medvjedića iz 1950-ih napomenula nam je da je njezina baka medvjediću dala ime Medo, mama Medić, a ona ga je pak zvala Medek (HR HŠM 45163). U podzirci stanuju još i medvjedići Tedi, Gogo, Štef, Mali Medo, Mekani, Memo, Mrki, Smeđi... Osim medvjedića u podzirci su i brojni drugi *plišanci*, od kojih su i dvije poznate maskote: *Vučko*, maskota Zimskih olimpijskih igara održanih u Sarajevu 1984., te najpoznatija vjeverica *Zagi* – maskota zagrebačke Univerzije iz 1987., i to u dvije različite veličine i varijante.

Najveća podzbirka *Lutke* prikuplja i čuva velike, gumene, plastične, krpene, suvenirne, *Barbie* i druge lutke. Najveći broj lutaka iz tvornica je s područja Republike Hrvatske (Tvornica igračaka Biserka, Jugoplastika, Tila – 25. maj). Lutke Tvornice igračaka Biserka uglavnom su prepoznatljive jer su rađene od gume s utisnutim logom tvornice i brojem artikla. Takve lutke uglavnom su bile ručno oslikane, pa bez obzira

Zabava za cijelu obitelj:
50 različitih mogućnosti igranja
(HŠM 48952)

Drveni konj s kolima, oko 1980.
(HŠM 45566)

na veliku serijsku proizvodnju možemo reći da je svaka bila jedinstvena, što je zapravo odlika gotovo svih gumenih igračaka te tvornice. Lutke drugih dviju tvornica bile su modernije, a poslije su izrađivane u kombinaciji plastike i gume, imale su kosu koja se mogla počešljati i urediti, a lutke su često imale i dodatke – primjerice školarica je uz haljnicu imala školsku kutu i torbu, kuharica pregaču, kuhaču, žlicu i sl. Lijepi primjerci lutaka inozemnih tvornica su *Valentina* i *Sheila*, lutke iz 60-ih godina talijanske tvornice *Furga & Furga*, sačuvane u kompletu koji čini nekoliko odjevnih kombinacija i osobni modni katalog. Čuva se i tridesetak megapopularnih *Barbie* lutaka, od najstarijih primjeraka u podzirci iz 70-ih godina pa sve do suvremenih današnjih *Barbie* lutki iz serija *Winx*, *Monster* ili neke od Disneyevih princeza. Zanimljive su i lutke od kaučuka iz 1940-ih, čija je odjeća napravljena od gruboga materijala kućne proizvodnje, s tradicionalnim motivima narodnih nošnji. Posebnu grupu čine suvenirne lutke, kojih u Zirci ima tridesetak iz svih krajeva svijeta, a najveći dio pristigao je s ostavštinom poznate dječje književnice Nade Ivešić krajem 2016. godine.

Zapravo je nemoguće nabrojiti sve različite lutke koje se čuvaju u Zbirci igračaka, sakupljene iz raznih zemalja, ali se može reći da zajedno na okupu mogu predstaviti tek manji, ali zanimljiv presjek svijeta lutaka.

Podzbirka *Kostimi i odjevni predmeti za igru* prirodno se nadovezuje na prethodno opisanu jer uglavnom čuva razne odjevne predmete za lutke, od kojih su stariji najčešće kućne izrade, a nešto mlađi odjevni predmeti zapravo su industrijski šivane i kupljene haljine, košulje, hlače, kape, cipele, šeširi i sve ono što je služilo za igru presvlačenja lutaka, u kojoj je uživala gotovo svaka djevojčica. Posebnu grupu ove podzbirke čine dječje torbice, ruksaci, vrećice i cekeri.

Namještaj i pribor za igru posebna je podzbirka u kojoj se nalaze mala remek-djela raznolikoga namještaja kojim su se mogle urediti sobe za lutke, pa čak i čitave kuće. Starije primjerke takva namještaja izrađivali su spretniji roditelji od drva, a namještaj je zapravo bio umanjena verzija uporabnoga kuhinjskog ili sobnog elementa. Ovdje se čuvaju i tradicionalne drvene igračke Hrvatskoga zagorja: maleni stolovi, stolice, klupe, kolijevke i ormari obojeni crveno ili crno i ukrašeni tradicionalnim narodnim motivima. Podzbirka čuva i noviji, moderniji namještaj – okrugli stol i stolice s komodom, vješalicom i ogledalom od metala, koji je pozlaćen da bi se još više naglasila profinjenost i elegancija cijeloga seta (HR HŠM 45684). Osim dječjega namještaja podzbirka čuva bogatu kolekciju maloga kuhinjskog posuđa izrađenog od plastike, drva, lima i mjedi.

Zanimljive su i igračke u podzirci *Konstruktivne i didaktične igračke*, koja čuva sveprisutne i uvijek prepoznatljive *Lego kockice* od najstarijih kompleta u podzirci iz 60-ih godina pa do suvremenih kompleta. Podzbirka čuva i sve manje poznate *Leco* setove kocki tvornice *Kosovo-Inex*. Radi se o kreativnim setovima sitnih kockica za slaganje sličnoga principa kao i lego, koji su bili popularni 70-ih i 80-ih godina na području bivše Jugoslavije. U podzirci se nalaze i oslikane drvene kocke – *puzzle* koje su se slagale, razne druge kartonske i papirnate *puzzle* te razni oblici plastičnih mozaičkih igračaka poznatijih kao *latice za slaganje*, koje su osim konstruktivnoga imale i didaktički karakter, a bile su i ostale neizostavne kockice vrtićkoga asortimana za djecu od 2 godine do predškolske dobi.

Konstruktivnim i didaktičnim igračkama dijete se može igrati samostalno ili s drugom djecom, pa se igračke iz te podzbirke prirodno dopunjuju s onima iz podzbirke *Društvene igre*, koje su zaista raznovrsne i zanimljive, a neke su i danas nezaobilazni dio djetinjstva i odrastanja. Primjerice, društvenu igru *Tko zna više*, u kojoj djeca

Medvjedić dobra srca
– crtani film na VHS-u,
1996. (HŠM 48474)

Lutka Barbie,
oko 1980.
(HŠM 48596)

Dječji šivaći stroj, sred. 20. st.
(HŠM 44923)

Gumene figure Tvornice igračaka
Biserka, Zagreb, oko 1970.
(HŠM 45264, 45691 49254, 49255)

pomoću kartica odgovaraju na razna pitanja iz geografije, povijesti, jezika i sl., sastavila je 1930-ih učiteljica Julijana Bošković iz Zagreba, a s današnjega gledišta mogli bismo ju opisati kao preteču *Monopolyja* (HR HŠM 31502). U podzbirci se čuvaju i razne druge igre poput *Lota* i *Tombole* iz 1940-ih, 1980-ih i današnjih suvremenih, inačice igre *Čovječe ne ljuti se*, zatim *Mlin*, *Postavljanje brodova*, *Halma*, *Mikado*, igre kuglanja, bilijara, šaha, stolnoga nogometa, razne kartaške igre i pikule (klikeri), ali i ponešto novije igre *Monopoly*, *Zamak duhova* i sl.

Podzbirka *Mehaničke, optičke i papirnat*e igračke raznolika je cjelina u kojoj se prikupljaju i čuvaju igračke koje pokreće mehanizam, u najvećoj mjeri ručno navijanje, poput limenoga vrtuljka iz 1960-ih, dječjega sata u obliku pingvina, *Bartendera* – limenoga konobara koji spravlja koktele i sl. Od papirnatih igrački najveći broj čine lutke od papira koje su se izrezivale s odjećom, zatim razni predmeti, uglavnom kućne izrade, koji su služili za dječju igru poput papirnatih/kartonskih kućica, namještaja, te razne karte i salvete koje su se skupljale kao hobi (razonoda). Ova podzbirka lijepo se dopunjuje s podzbirkom *Vozila* (automobili, kamioni, vlakovi, avioni...), u kojoj je veliki dio igračaka na

ručno navijanje, baterije i/ili daljinsko upravljanje. U ovoj podzbirci prikupljaju se i čuvaju uvijek zanimljive komponente željezničkih pruga, vagona i lokomotiva, veliki broj različitih modela automobila i drugih vozila (aluminijских i plastičnih), u najvećoj mjeri tvornice Mehanotehnika iz slovenske Izole, ali i drugi lijepi i rijetki primjerci iz stranih država poput Mađarske i nekadašnje Čehoslovačke. U podzbirci se nalaze i kolekcionarski primjerci automobila izrađenih u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama.

Figure su zanimljiva podzbirka koja čuva čitavu vojsku plastičnih, gumenih i metalnih malih vojnika opremljenih najrazličitijim naoružanjem i prikazanih u svim mogućim borbenim položajima. No ovdje se nalaze i popularne gumene figure Disneyevih likova Tvornice igračaka Biserka, od onih najmanjih prosječne visine 5,5 cm, srednje visine 23-25 cm do najvećih od 35 cm i više. Uglavnom su to figurice patuljaka, Štrumpfova, Paje Patka, Mickyja i Mini Mouse, Šilje, Plutona i dr. Osim njih podzbirka čuva figure tvornice Jugoplastika, ali i razne druge gumene i plastične figure likova iz crtanih filmova i figure akcijskih junaka od 60-ih do današnjih dana proizvedene u inozemnim tvornicama. Posebnu grupu čine kolekcije figurica iz *Kinder jaja* od početka 1990-ih do kraja 20. stoljeća.

Podzbirka *Glazbala* čuva razne male glazbene dječje instrumente kao što su drveni dječji klavir s početka 20. stoljeća, plastični klavir iz 1970-ih, nekoliko ksilofona (drvenih, metalnih i plastičnih) te tri klarineta i jedna gitara. Sva glazbala zapravo su umanjene verzije pravih instrumenata i na nekima se može i lijepo odsvirati poneka jednostavnija melodija.

Audiovizualni zapisi i elektroničke igre bitno je drugačija podzbirka u odnosu na konvencionalne igračke. S obzirom na vrstu zapisa, neophodan je i određeni uređaj koji omogućuje njegovo korištenje.

Primjerice, za dječje priče pohranjene na audiokasetama potreban je radio/kasetofon, a za zapise na VHS-u, CD-u, DVD-u i sl. može poslužiti više različitih uređaja, od klasičnoga CD/DVD playera do svakoga računala koje ima ugrađen CD/DVD čitač. Slično je i s elektroničkim igrama, posebice onim prvima (starijima), kojima su potrebni određeni tehnički (uređaj), ali i informatički (operativni sustav – *software*) uvjeti da bi se mogle pokrenuti. Tako je u ovoj podzbirci vrlo važan podatak vrsta medija na kojem se zapis nalazi kao i format zapisa. Zato podzbirka osim medija na kojima se nalaze audiovizualni zapisi i elektroničke igre čuva i primjerke uređaja koji omogućuju reprodukciju zapisa poput radija, kasetofona, starijih računala koja imaju svoje operativne sustave ili na koje se mogu instalirati stariji sustavi da bi se zapisi pokrenuli.

U podzbirku *Razno* smješteno je sve što služi za igru, a ne pripada nabrojenim podzbirdama.

Zamjetan je interes javnosti i spremnost za darovanje sentimentalno važnih osobnih predmeta – igračaka iz razdoblja odrastanja i djetinjstva, pa se Zbirka igračaka Hrvatskoga školskog muzeja povećava novim akvizicijama i u kontinuitetu razvija.

LITERATURA

1. *Darovi Hrvatskom školskom muzeju*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
2. *Hrvatski školski muzej – njegov postanak i uređenje*. (1902). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
3. Pleše, B. (1971). *Sedamdeset godina Hrvatskog školskog muzeja 1901-1971*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
4. Slatko sjećanje na djetinjstvo. Hrvatski školski muzej. Dostupno na: <https://www.hsmuzej.hr/hr/aktualnosti/slatko-sjecanje-na-djetinjstvo/> [23. 2. 2021.].
5. *Statut Hrvatskoga školskog muzeja*. (1901). Zagreb.
6. *Statut Hrvatskoga školskog muzeja*. (2011). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
7. Tunkl, A. (1953). *Hrvatski školski muzej i njegovi problemi*. Muzejski arhiv: građa za muzeologiju. Zagreb.
8. Zbirka igračaka Hrvatskoga školskog muzeja – računalna baza Modolor.

Vojni kamion, oko 1970.
(HŠM 46402)

Sanja Nekić, Zagreb

CROATIAN SCHOOL MUSEUM'S TOY COLLECTION

Summary

As an independent museum collection, the Croatian School Museum's Toy Collection was established in 2018. Until that time, toys had been kept within the Collection of School Equipment and Items and the Collection of Teaching Tools and Aids. As an inseparable part of the children's world, games and toys have become an increasingly important object of interdisciplinary investigation of childhood history and culture of living in specific eras.

The "Sweet Memory of Childhood" campaign conducted by the Croatian School Museum in 2019 aroused public interest and showed individuals' willingness to donate sentimentally important personal items – toys they played with while growing up and in childhood. Around 500 toys were collected, made mostly by local manufacturers such as the Biserka Toy Factory in Zagreb, Jugoplastika in Split, Tila – 25. maj in Labin, including also Mehanotehnika Izola (Slovenia), as well as toys made in other countries of the region.

The Collection includes dolls, plush, wooden and rubber toys, board games, various vehicles (cars, trucks, trains, airplanes...) and other toys used by children to play from the late 19th century to date. Audiovisual games/records and electronic games are a separate class of records that have since the second half of the 20th century become an inseparable part of both children's and adults' lives. There remains the question of what sort of legacy such multitude of electronic games leaves us with, however, models and most popular items should certainly be archived.

The collection now includes over 800 toys and all of them have been professionally processed using the Modulator information system designed for processing museum materials.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
Toy Collection, museum collections